



Et halvt århundre med framskritt

Taler

Oscar Torp

Dato

1 januar 1955

Sted

NRK

Omstendigheter

Nyttårstale

1 Kjære landsmenn,

I det året vi nettopp er gått inn i kan vi feire 50-årsjubileum for to begivenheter
5 som betegner milepæler i Norges historie:

Det er femti år siden unionen mellom Sverige og Norge ble oppløst.

Det er femti år siden kong Haakon ble valgt til Norges konge.

10 Det ble sagt den gang at nå gikk Norge inn i sin nye arbeidsdag.
Hvordan er så denne nye arbeidsdagen blitt nyttet?

Hva er skjedd i Norge i de femti år som er gått? Har det foregått en utvikling
som vi har grunn til å være tilfreds med? Eller er det gått i en retning som det er
15 grunn til å se på med engstelse?

De som vil sammenlikne Norge av 1905 med Norge av i dag, vil bli slått av en
sterk markert utjamning mellom samfunnslagene. En utjamning som har ført til
at de bitre og voldsomme klassekamper ikke lenger forekommer. Man vil også
20 bli slått av at samfunnet i langt større utstrekning enn før har overtatt ansvaret
og omsorgen for de syke, de gamle, de arbeidsledige og barna. Dette er en
utvikling som begynte under borgerlige regjeringer og har vært fortsatt og
forsterket under Arbeiderpartiets regjering.

25 Man kan like det eller ikke like det. Å benekte at dette har vært en skarp markert
tendens i samfunnsutviklingen i de siste femti år er å benekte et faktum.

Jeg skulle tro at det for folk som stod midt oppe i samfunnsarbeidet i 1905, ville
30 det være vanskelig å kjenne igjen landet av i dag. En måtte forutsette at de ikke
hadde opplevd den gradvise utviklingen, men plutselig ble stilt overfor Norge av
1954. De ville på mange måter møte et nytt Norge. Det Norge som skilte lag
med Sverige kunne man ennå kalle et jordbruksland. Ikke mindre enn om lag 41
35 prosent av alle som var i arbeid i landet var knyttet til jordbruket, mens bare om
lag 26 prosent var knyttet til industri og resten til de øvrige næringer. I dag er
forholdet snudd helt om. Nå er om lag 36 prosent av den som er i arbeid her i
landet knyttet til industrien, mens bare om lag 25 prosent er knyttet til
jordbruket.

40 Maskinene har tatt over mye av arbeidet og slitet for menneskene. I 1905 var det
smått stell med maskiner på gårdene i Norge. De femti år som er gått har ført til
en mekanisering som ingen kunne drømme om. I tillegg til en veldig øking av de
vanlige maskiner er kommet om lag 25 000 traktorer, 2 000 skurtreskere, 12;13
000 selvbindere, 15;20 000 melkemaskinanlegg og titusener av motorer. Med en
45 svær nedgang i tallet på beskjeftigede produserer jordbruket likevel ca. 80
prosent mer enn for 50 år siden.

Industriens produksjon i de samme 50 år er imidlertid økt med 300;400
prosent. Jordbrukets andel i bruttonasjonalproduktet utgjør nå en femtedel av
50 hva industri og bergverk bidrar med. Etter hvert som rasjonaliseringen i
jordbruket og utbyggingen av kraftverk og industri blir gjennomført, må en
regne med at Norges utvikling henimot et industriland blir stadig sterkere
markert. Den jevne og forholdsvis raske omlegging fra jordbruksland til
industriland som noen gjerne ville forsere, andre gjerne ville stanse. Det er klart
55 at det her er tale om sterke underliggende krefter som driver utviklingen. Det vi
må gjøre er å registrere denne utviklingen og nytte den til landets fordel. Og all
erfaring tyder på at en sterkere industrialisering økonomisk sett kan bli en
mektig løftestang for hele landet, og at det kan gi jordbruket de
avsetningsmuligheter som betinger lønnsomhet og trygg avsetning for norske
60 jordbruksvarer.

På det sosiale område er utviklingen også meget iøynefallende når en ser den
over et tidsrom av femti år. Da kong Haakon kom til Norge i 1905, var
arbeidstiden med spisepauser ennå 12 timer om dagen. Det var bare to skift i
65 fabrikkene slik at også nattarbeidet varte i 12 timer. Det var ennå praktisk talt
ikke noen arbeider som hadde ferie med lønn. Den første spede begynnelse til en

arbeidervernlov og en lov om erstatning ved bedriftsulykker for industriarbeidere var gjennomført i 1890-årene. Det var det første forsøket på å
70 avbøte følgene av de utrolige forhold som hersket i de første industribedrifter. Det er verd å nevne at det var en høyreregjering som foreslo den første arbeiderbeskyttelsesloven. Ingen av oss som lever i dag vil kunne kjenne igjen disse lovene i dagens arbeidervernlov og ulykkestrygden.

75 De av samfunnets medlemmer som ikke kunne forsørge seg selv var henvist til fattigkassa. Trygder var et ukjent begrep i det begivenhetsrike året 1905. Den første lov om syketrygd kom i 1909 ; gjennomført av Venstre med tilslutning av den lille gruppe Arbeiderpartiet hadde i Stortinget. Loven om Statens pensjonskasse kom i 1917, gjennomført av Venstre, den sikret statens
80 tjenestemenn en beskjedne pensjon. Det første forslag om alderstrygd ble lagt fram i 1844, men det gikk nesten 100 år for den ble gjennomført. Det ble gjort av Nygaardsvolds regjering i 1936. Støtteordningen for blinde og vanføre kom samme året. Arbeidsløshetsstrygden som sikrer de arbeidsløse trygd under ledigheten kom i 1938 ; også under Nygaardsvolds regjering.

85 Så kom krigen og okkupasjonen og stanset ethvert sosialt tiltak.

Etter frigjøringen fulgte barnetrygden i 1946, sjømannspensjonen i 1949, folketannrøkten for Finnmark i 1950, pensjon for statens arbeidere i 1950 og
90 pensjon for skogsarbeidere i 1951. Helsestellet i landet har også hatt en rik utvikling. Statistikken forteller nøkternt og kjølig at antall sykehus er omtrent firedoblet. Tallet på leger er mer enn tredoblet og tallet på tannleger seksdoblet. Dødeligheten blant spedbarn er gått ned fra 80 til 25 pr. 1 000 barn. Dødeligheten av den store folkesykdom tuberkulosen, som herjet nesten hvert
95 eneste hjem, er gått overordentlig sterkt tilbake.

Boligsak var et ukjent begrep for offentlige myndigheter i 1905. At det var mennesker som ikke hadde noe hus å bo i, eller bodde så trangt at det var helsefarlig, ble overhodet ikke registrert. Det var noe kommunale eller statlige
100 myndigheter ikke interesserte seg for. Det første beløp på statsbudsjettet som tok sikte på å hjelpe folk til bedre hus ble ført opp i 1936. Det var igjen Nygaardsvold som markerte et årstall i norgeshistorien. Nå står det 100 mill. kroner på statsbudsjettet til støtte for boligbyggerne.

105 Da kong Haakon dro fra Kristiania på sin kroningstur til Trondhjem ble han

overalt på stasjonene møtt av en masse mennesker som ville hylle ham. Blant dem var det mange husmenn. Husmenn er et ukjent begrep for ungdom av i dag. Husmannsvesenet ble avskaffet i Norge i 1928. Det var Venstre og
110 Arbeiderpartiet som gjennomførte det. I dag er gårdsarbeidere og skogsarbeidere frie mennesker, med en levestandard som ikke har noe med husmannens å gjøre.

På det kulturelle område er tendensen også klar. Det kan være nok å minne om
115 at vi i 1905 ikke hadde noen felles folkeskole for alle samfunnets barn. De bedrestilte hadde sine egne privatskoler, både når det gjaldt grunnskole, middelskole og gymnas. Bare et lite fåtall av de barn som gikk ut av folkeskolen fikk gå videre. Til universitet og høyskole var det praktisk talt utelukket at en gutt eller en jente fra et arbeider-, småbruker-, eller fiskerhjem kunne komme.
120 Nå går 70-75 prosent av alle barn fra folkeskolen over i videregående skole, og det opprettes stadig nye framhaldsskoler, realskoler og gymnas utover landet. Mens enhver utdanning ut over folkeskolen i 1905 betydde betydelige utlegg til skolepenger, er nå praktisk talt all skolegang fri til og med universitet. Studentenes lånekasse har hjulpet tusener av studenter fra småkårshjem til å
125 klare de store utgiftene under studiene. Men ennå er tilgangen til universitet fra arbeiderklassen forholdsvis liten.

Vitenskap og forskning hadde usle kår i Norge i 1905. Et lite eksempel er illustrerende: I de dagene da unionsstriden raste som verst satt en ensom
130 vitenskapsmann, professor Kristian Birkeland, og syslet med et vitenskapelig problem. Det lykkedes ham å få en ekstrabevilgning på 500 av de 2 000 kr. som Universitetets fysiske institutt hadde fått. Han konstruerte den elektromagnetiske lysbue som senere skaffet oss kvelstoffet og Norsk Hydro. Det var vel anvendte kr. 500! Det viser at geniale oppfinnelser kan gjøres med
135 små midler, men det er unntakelsen som bekrefter regelen. Nå er det vitenskapelige forskningsarbeid forsert og det stilles hvert år mange millioner kroner til disposisjon for forskning på alle områder, også for jordbruk og fiskeri.

Halvparten av landets voksne befolkning hadde ikke stemmerett ved
140 stortingsvalgene i 1905. Grunnen var at denne halvparten var kvinner. Først i 1913 fikk kvinnene alminnelig stemmerett ved stortingsvalg. Det er ennå langt igjen før det er reell likestilling for menn og kvinner i Norge, men kvinnene har fått mulighetene og det står bare igjen at de bruker dem.

Å jo, en kan nok på mange måter tale om et nytt Norge. Det eneste som ikke har endret seg, er at folk klager like mye som før, ja, jeg er tilbøyelig til å tro at vi også på det området har gjort betydelige fremskritt!

150 Og det er da ; heldigvis ; hadde jeg nær sagt, nok å klage over. For det er nok av oppgaver som ligger og venter. Det er misnøyen med det bestående som driver verden fremover. Å bli stående på stedet marsj vil være det samme som tilbakegang i forhold til andre land. De neste 50 år i Norges historie vil sikkert bli like begivenhetsrike som de femti år jeg har talt om i dag. Vi vet ikke hva de
155 vil bringe, men vi vet at vi har store muligheter. Vi har vannkraftkilder som er forholdsvis rikere enn noe annet land i verden. Vi har tømmer i skogene, malm i fjellene og sild og fisk i havet. Vi har verdens tredje største handelsflåte. Vi har et land som ennå bare er delvis utbygget, hvor samspill mellom ny industri og jordbruk kan gi også jordbruket langt større livsmuligheter. Vi har grunnlaget
160 for økende velstand og dermed også for sosial og kulturell utvikling. Spørsmålet for oss er om vi kan greie å organisere vårt politiske og økonomiske liv på en så effektiv måte at vi kan nytte ut de muligheter vi har og hevde oss i konkurransen i den verden vi lever.

165 Grunnlaget for fremskritt ligger i å mobilisere hele folkets innsatsvilje. Jeg mener at man bare kan mobilisere et lands samlede skaperkraft og produksjonsevne når alle grupper av folket føler at deres rettferdige interesser blir ivaretatt. En vil aldri nå det beste resultatet om bare noen grupper er med. Det er når hele folket går sammen om en oppgave at de store mål kan nås. Det store mål i dag er å øke
170 vår produksjon og dermed trygge vår levestandard.

Jeg tror ikke at det er mulig å løse denne oppgaven hvis vi ikke gjennomfører en rettferdig fordeling i samfunnet. Vi tror ikke lenger på et samfunn med stor rikdom på den ene siden og stor fattigdom på den annen. Slike samfunn vil
175 alltid føre til sosial uro og kan ikke bestå. Vi tror på en utjamning mellom samfunnslagene og på en utjamning mellom distriktene. Hvordan denne utjamningen skal gjennomføres må selvsagt overveies grundig. Men den sosiale utjamning som faktisk har vært fulgt under skiftende regjeringer i Norge helt fra 1905 og til i dag må fortsettes. Det enkle prinsipp at de som økonomisk sett har
180 sterk rygg må bære mer enn de som er økonomisk svake, må være retningsviseren for norsk politikk også i tiden fremover. Etter dette prinsipp må vi fordele byrdene til forsvaret av vår fred og frihet, og etter det samme prinsipp må vi fordele byrdene ved alderdom, arbeidsløshet, sykdom, barneforsorg, skole

Den bør som den enkelte vil segne under kan vi bære i fellesskap, når den fordeles etter økonomisk evne. Prinsippet var knesatt i Norge lenge før arbeiderregjeringens tid. Men vi har ført det videre, og det har etter hvert ført til

190 en sosial utjamning som jeg tror er i pakt med det beste i menneskene. Jeg er tilbøyelig til å kalle det kristendom og sosialisme satt om i praktisk handling.

Jeg hører ofte i dagens diskusjon at det blir krevd en ny økonomisk politikk. Hvis det med dette kravet menes at vi skulle oppgi den sosiale utjamningen i

195 samfunnet, da må jeg si fra at det kan ikke jeg være med på. Det ville bety et tilbakeskritt og et brudd på den linje som Norges historie fra 1905 forteller om. Men jeg er villig til å drøfte ethvert forslag som tar sikte på å øke den felles velstand og som ikke ensidig tilgodeser noen enkelt gruppe.

På det grunnlag vil regjeringen samarbeide med alle partier i Stortinget og med organisasjonene i arbeidslivet og næringslivet. Jeg har sagt det før, men jeg vil gjenta det ved denne anledning: Den økonomiske situasjon er vanskelig. Det skyldes at aktiviteten er så stor at den truer med å sprengne den økonomiske

200 rammen. Det må strammes inn på svært mange områder inntil vi igjen har likevekt mellom aktivitetene og våre økonomiske ressurser.

205

Det er regjeringens plikt å si klart fra, og den håper på lojalt samarbeid i sine bestrebelser på å gjennomføre det program den legger fram i årets statsbudsjett og nasjonalbudsjett.

210 Det langsiktige mål må være å avskaffe det begrep som heter rikfolk og fattigfolk, og vi må ta sikte på å skape et økonomisk demokrati på samme måte som vi tidligere har skapt det politiske demokrati. Jeg vet det er langt fram. Et samfunn er alltid under omforming, og man kan ikke gå fortere enn at folket

215 selv er med. Men et samfunn skal ha et siktepunkt, slik at retningen alltid er klar. Når jeg ser på de siste 50 års utvikling i Norge og hva den har brakt oss, så synes jeg det må være tillatt å tro at de neste femti år ˆ med de nye muligheter som teknikk og vitenskap gir oss ˆ vil bringe oss langt fremover mot et bedre og lykkeligere samfunn!

220 Jeg takker alle som hver på sitt felt har gjort en jobb for Norge i det år som er gått, og jeg ønsker alle landsmenn, ute og hjemme, et godt nytt år!

Kilde
regjeringen.no

225

URI
<https://www.virksommeord.no/tale/et-halvt-arhundre-med-framskritt>

230

235

240

245

250

255

260